

Musâhiblik Konusunun Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Müfredatında Yer Alış Şekli Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation on The Handling of the Musahiblik Subject in
The Curriculum of Religious Culture and Ethics Course

Cenkso ÜÇER¹

Öz

Bu çalışmada, Musâhiblik konusunun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi (DKAB) müfredatında yer alış şekli işlenmektedir. Burada ele alınan Musâhiblik, Alevî nitelemeli geleneğe mensup ocak ve grupların bazısında yer almaktadır. Ancak söz konusu ocak ve gruplar arasında da farklı anlamlandırmalar ve uygulamalarla varlığını sürdürmektedir. Yaygın şekilde “evli iki ailenin dünya ve ahiret kardeşliğini” ifade eden Musâhiblik, bir nevi sosyal dayanışma içerikli geleneksel bir kurumsal yapıyı ifade etmektedir. Dünyada ve ülkemizde görülen modernleşme ve şehirleşme vb. birtakım etkilere bağlı olarak Musâhiblik gibi kurumlar, günümüzde işlevini yitirmeye başlamış ve unutulmaya yüz tutmuştur. Dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmelere bağlı olarak 2005 yılından itibaren Alevî gelenek açısından önemli görülen birtakım konular DKAB dersinin müfredatı içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu konulardan biri de Musâhibliktir. Gelinek noktasında Musâhibliğin İlköğretimde 7, Orta-öğretimde ise 12. sınıflarda işlendiği görülmektedir. Müfredatta Musâhibliğin Alevî nitelemeli bütün ocak ve gruplarda varmış gibi bir algıya neden olacak tarzda işlenmesi dikkat çek-

Abstract

This article deals with the subject of Musahiblik how it is handled in the curriculum of Religious Culture and Ethics Course. The institution of Musahiblik mentioned here is found in some “ocak”s (lodge) and groups named Alevi. However, it continues to exist with different interpretations and practices among these “ocak”s and groups. The Musahiblik that commonly indicates the brotherhood of the two married families in the worldly life and the Hereafter, expresses a traditional institutional structure involving social solidarity. Today, as a result of modernization and urbanization etc. seen in the world and our country, the institutions like the Musahiblik started to lose its function and to be forgotten. Depending on developments in the world and our country, some issues deemed important for the Alevi tradition started to take place in the curriculum of Religious Culture and Ethics Course since 2005. One of these issues is the Musahiblik. It is observed that the subject of Musahiblik is processed in 7th grades in the primary education and 12th grades in the secondary education today. It stands out in

¹ Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi, e-posta: cenksu.ucer@ybu.edu.tr; hcenksuucer@hotmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9874-2990.

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
08.06.2020	23.06.2020	30.06.2020

DOI: 10.18403/emakalat.749312

mektedir. Ayrıca Musâhibliğin tek isimle ve bütün gruplarda aynı anlamlandırma ve uygulamalarla var olduğu şeklinde sunulduğu da görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alevî Gelenek, Musâhiblik, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatı, Ocak, Gruplar. ‘

the curriculum that the musahiblik is processed in a manner that causes a perception as if it existed in all the Alevi “ocak”s and groups. It is also seen that the Musahiblik is presented as a single name and as if it existed with the same interpretations and practices among all these “ocak”s and groups.

Key Words: Alevî Tradition, The Musahiblik, The Curriculum of Religious Culture and Ethics Course, Ocak’s, Groups.

Giriş

Bu çalışmada, Musâhiblik² konusunun Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi müfredatında yer alış şekli işlenmektedir. Burada yer verilen Musâhiblik, Alevî nitelimele geleneğe mensup ocak ve grupların bazısında yer almaktadır. Ancak söz konusu ocak ve gruplar arasında da farklı anlamlandırmalar ve uygulamalarla varlığını sürdürmektedir. Yaygın şekliyle “evli iki ailenin dünya ve ahiret kardeşliğini” ifade eden Musâhiblik, -geçmişe göre zayıflasa da- bir nevi sosyal dayanışma içerikli geleneksel bir kurumsal yapıyı ifade etmektedir.³

Musâhiblik konusunun DKAB müfredatında yer alış şeklinin sağlıklı bir biçimde değerlendirilmesi için öncelikle söz konusu bu kurumsal yapının ortaya konulması gerektiği açıktır. Ayrıca

² Kelimenin gerek MEB içeriklerinde gerek kitaplarda Musahiplik şeklinde; Makalemizin Kaynakçasına göz atıldığında görüleceği üzere yayımlanan eser ve makalelerde ise farklı şekillerde yazılabildiği anlaşılmaktadır. Musâhiblik kavramının hem DKAB Öğretim Programında hem ders kitaplarında “Musahiplik” şeklinde kullanılması “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği”nin, öğretim programlarında ve ders kitaplarında “güncel Türkçe” kullanma, TDK’nın yazım ve imlasına “uyuma” gibi ölçütleri nedeniyle olduğu açıktır. E-makâlât Dergimizde de bu noktada kayıtlar olsa da, özellikle yaygın olarak kullanılmayan bu tarz kelime, kavram ve tamlamalarda zaman zaman akademik çalışmalarda da bir takım sınırlandırmalar ya da ifadede güçlükler yaşandığı malumdur. Bu çalışmada, kavramın doğru telaffuzu açısından Musâhiblik yazımı tercih edilmiştir.

³ Fevzi Rençber, “Niyazi Arslan Dede ile Adıyaman’da Alevilik Üzerine”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 5/3 (2013): 550; Cenksu Üçer, *Alevilikte Musâhiblik* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2015), 232; Mehmet Ersal, *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi –Çubuk Havzası Örneği-* (Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016), 379.

Musâhiblik konusunda Alevî nitelemeli ocak ve gruplar arasında görülen anlamlandırma ve uygulama farklılıklarının anlaşılması adına da Alevî gelenek içerisinde görülen ocak ve grupların farklılıklarına da işaret edilmesi bir zorunluluktur.

Bu itibarla çalışmamızda öncelikle Musâhiblik konusu ele alınmış, farklı anlayış ve uygulamaların ortaya konulması adına Alevî gelenek içerisinde görülen ocak ve grupların farklılıklarına işaret edilmiş, bu çerçeve çizildikten sonra konunun DKAB müfredatında ele alınış şekli işlenerek değerlendirmeler paylaşılmıştır.

Burada daha önceki çalışmalarımızda da üzerinde önemle durulan bir hususa tekrar yer vermekte fayda mülâhaza edilmektedir. Günümüzde daha çok Alevî nitelemesi kullanılan toplulukların geleneksel olarak ocak sistemine dayanması, ocakların farklı silsilelere sahip olması, yine farklı tasavvufi geleneklere mensup olması ve şehirleşmeyle birlikte farklı Alevilik anlayışları etrafında bir örgütlenme yaşanması gerçeği, çalışma(lar)ımızda “Alevî nitelemeli gelenek ya da ocaklar ve gruplar” şeklinde bir ifade kullanmayı gerekli kılmaktadır. Burada “Alevî gelenek” ifadesi ile ocak ve grupların geleneksel olarak sahip oldukları tasavvuf hayatı bağlamında şekillenen temel anlayış ve zihniyeti; “ocaklar” ile geleneksel yapıyı; “gruplar” ile ise şehirleşmeyle ortaya çıkan farklı anlayışlar çerçevesinde görülen örgütlenme bağlamındaki mensubiyeti ifade etmeye çalıştığımız dile getirilmelidir.

1. Musâhiblik

1.1. İsimlendirme

Musâhib kelimesi⁴ “sohbetleşen, sohbet arkadaşı, sohbet ehli kimse, arkadaş, dost” anlamlarına gelir.⁵ Musâhib kelimesinin terim olarak biri Osmanlı saray teşkilatında diğeri Alevî nitelemeli gelenekte olmak üzere iki alanda kullanıldığı görülmektedir.

Osmanlı saray teşkilatında musâhib bir unvandır. Buna göre musâhib kelimesi, “Osmanlı saray teşkilatında saraydaki görevliler içinde vezir ve beylerbeylerinden padişaha danışmanlık yapan,

⁴ Arapça *sohbet* (s-h-b) kökünün ‘mufâale’ kalıbında ‘karşılıklı sohbet etmek’ anlamındaki *sâhabe* (mastarı *musâhabe*) fiilinden ism-i fâil olarak türemiştir. Hasan Saîd Keremî, *el-Hâdî ilâ Lügati'l-'Arab* (Beyrut: Dâr-u Lübnân, 1992), 4: 9-10.

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri* (İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri, 1977), 224.

kişiliği ve bilgisiyle temayüz ederek ona arkadaşlıkta bulunanlar için kullanılmıştır.”⁶

Musâhib kelimesi Alevî nitelemeli geleneğe, geleneğe mensup kimi ocak ve gruplarda var olan ve yaygın olarak iki ailenin kardeşliğini ifade eden,⁷ dîni olarak tarikat hayatı kalıplarında şekillendirilen sosyal bir kurumun adıdır.⁸

Alevî geleneğe mensup kimi ocaklarda Musâhiblik, “Yaşları reşit (kişilik kazanmış) iki erkek müslümanın, birbirleriyle anlaşarak bir dîni temsilci önünde yaptıkları yeminli kardeşlik bağı kurmalarını”⁹ veya “daha önce ikrâr vermiş olan ve kan bağı da taşımayan evli iki kişinin eşleri ile birlikte, dedenin ve cem topluluğunun önünde, Hakk’a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, birbirini kollayıp koruyacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına dair söz vermeleri şeklinde gerçekleştirilen bir törenle kurulan manevî kardeşliği” ifade etmektedir.¹⁰

Musâhiblik bölgeden bölgeye, ocaktan ocağa *bilazerlik*, *can kardeşliği/yoldaşlığı*, *din kardeşliği*, *hısımlık*, *sağdıçlık*, *tarikat kardeşliği* vb. farklı şekillerde isimlendirilmiştir. Bununla birlikte Musâhibliğe, yolun gereği olduğu ve bu dünya hayatında insanlar arasında dayanışmayı hedeflediği için *yol kardeşliği*, bu beraberliğin ölünceye kadar sürmesi gerekliliği ve musâhibe karşı kişinin yaptıklarından dolayı ahirette sorumlu tutulacağı anlayışına bağlı olarak *ahiret/ahret kardeşliği* gibi isimler de verildiği görülmektedir.¹¹ Tahtacılar Musâhibliğe ahiret kardeşliği ya da yol

⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (I-III)* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 2/583; Mehmet İpşirli, “Musâhib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31: 230.

⁷ Ahmet Uğurlu, *Alevilikde Cem ve Musâhiblik* (İstanbul: Ufuk Matbaası, 1991), 13; Seyit Derviş Tur, *Erkânname, Aleviliğin İslâm’da Yeri ve Alevi Erkânları* (İstanbul: Can Yayınları, 2002), 421.

⁸ Cenkü Üçer, “Musâhiblik Kurumu Üzerinden Alevî Ocaklar ve Gruplar Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 93 (2020): 13.

⁹ Haydar Kaya, *Musâhiblik* (İstanbul: Engin Yayıncılık, 1989), 11.

¹⁰ Harun Yıldız, “Alevî/Bektaşî Geleneğinde Musahiplik”, *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu -I- Bildiriler-Müzakereler* (SDÜ Üniversitesi Yayınları: Isparta, 2005), 123-132; Rıza Yıldırım, *Geleneksel Alevilik İnanç, İbadetler, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek* (İstanbul: İletişim, 2018), 246-247.

¹¹ Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ant Yayınları, 1994), 253-254; Emrah Özdemir, “Geleneksel Alevilikte Musahiplik ve Musahip Erkânı Samsun İli Havza ve Lâdik İlçeleri Örneği”, *Hitit Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu* (Çorum: 2011), 2/736; Berna Ayaz, “Balıkesir Çepni ve Tahtacılarında Musahiplik Geleneğinin Toplum Yaşamındaki İşlevi”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 5 (2013): 103; Mehmet

kardeşliği gibi isimlendirmelerle beraber aynı zamanda *içeri kurbanı* da demektir.¹²

1.2. Kökeni ve Mahiyeti

Araştırmacılar, Alevî nitelemeli geleneğe mensup kimi ocak ve gruplar arasında geleneksel olarak oldukça önemli dîni ve sosyal fonksiyonlar icra eden Musâhibliğin kökeni hakkında değişik görüşler ileri sürmüştür. Musâhiblik farklı coğrafya ve orijine bağlanmakta ve bu hususta geçmişte Türk kavimleri arasında var olduğu bilinen *anda* (*iyeminli dostluk andlaşması*), *biste* (*kardeşlik, ortaklık*), *alplik*, *nögerlik* (*arkadaşlık*) gibi adet ve uygulamalara dikkat çekilmektedir.¹³ Bununla birlikte genellikle Musâhiblik kurumu, zamanında Anadolu coğrafyasında çok önemli fonksiyonlar icrâ eden Fütüvvet ve Ahilik geleneğiyle bağlantılı görülmektedir.¹⁴ Adâb ve erkân kitabı olan ve *Buyruk* olarak isimlendirilen¹⁵ -ki bu eserlerin çoğunun Erdebil Süfiyân Süreğine/

Ersal, "Alevî İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik", *Turkish Studies* 6/1 (2011): 1106-1107; Hüseyin Dedekargınoğlu, "Dede Garkın Ocağı'nda Musahiplik Uygulaması Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 78 (2016): 92; Yılmaz Irmak – Handan Hamarat, "Bingöl Aleviliğinde Dedelik Musahiplik Düşkünlük ve Cem", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2018): 218.

¹² Ali Selçuk, *Tahtacılar* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2004), 189.

¹³ İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*, trc. Turan Alptekin (İstanbul: Cem Yayınları, 1994), 90-91. Daha detay değerlendirmeler için bkz. Abdülkadir İnan, "Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6/4 (1948): 279-290; A. Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili* (İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1972), 65-67, 106-107; Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Hikâyeleri* (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976), 67; Kaşgarlı, Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk*, haz. Besim Atalay (Ankara: TDK Yayınları, 1986), 3/ 7172, 4/95; Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları* (İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995), 34; Hüseyin Bal, *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar* (İstanbul: Ant Yayınları, 1997), 52; Halil İnalçık, "Osmanlı Devletinin Kuruluş Problemi", *Doğu Batı* 7 (1999): 19; Ayhan Yalçınkaya, *Küf Dede Korkut, Said Nursî ve Hz. Ali Üzerine* (İstanbul: Alan Yayınları, 2003), 172-182; Dilaver Düzgün, "Divanü Lügati't-Türk'te Sosyal Normları Karşılamanın Kavramları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 35 (2007) 211.

¹⁴ Melikoff, *Uyur İdik*, 91; M. Saffet Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI-XIII. Yüzyıl)* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003), 201-202; aynı yazar, "Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnameler", *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 4 (2012): 45.

¹⁵ *Buyruk*, haz. Sefer Aytakin (Ankara: Emek Basım-Yayımevi, 1958), 3; Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 99-100; Cenksu Üçer, *Anadolu'da Alevî Ocakları ve Grupları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020), 31-32.

Kızılbaşlığa mensup ocaklara ait olduğu bilinmektedir.¹⁶ nüshalarda yer alan Musâhiblik erkânına ait metinlerin kaynaklarının daha çok Fütüvvet/Ahî geleneği olduğu yönündeki tespitler¹⁷ de bu durumu teyit etmektedir.

Buyruk nüshalarının Musâhibliği farklı olaylara dayandırdığı görülmektedir. Bunun geleneğe de yansıdığı anlaşılmaktadır. Buna göre bazı nüshalarda ve gelenek mensuplarınca konu Hz. Peygamber'in Vedâ Haccı dönüşü Gadirhum Olayına dayandırılmaktadır.¹⁸ Kimi zaman konu Hz. Peygamber'in Miraç hadisesine bağlı olarak ele alınsa da¹⁹, Alevî gelenek bu kurumu daha çok Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti sonrasında Medine'de tesis etmiş olduğu kardeşlik (muâhât) müessesesine; dolayısıyla Hz. Peygamber'in kendisine Hz. Ali'yi kardeş seçmesi olayına dayandırmaktadır.²⁰

Geleneksel Alevilikteki temel kabule göre Hz. Peygamber kardeşlik müessesesi olan Musâhibliği Kur'an'ın emri doğrultusunda kurmuştur. Nitekim bu konuda genellikle Nisâ suresinin 33., Enfâl suresinin 72-75., Tevbe suresinin 71 ve 100., Sebe' suresinin 46., Fetih suresinin 10. ve Hadîd suresinin 10. ayetleri gibi mü'minlerin dostluğunu, velâyetini ve kardeşliğini konu edinen ayetler delil olarak kullanılmaktadır. Söz gelimi Musâhiblik kurumunun tesisi Medine'de kurulan muâhâtı ifade eden Enfâl suresinin 72. ayetine²¹ dayandırılmaktadır. Kurumun işleyiş şeklinin ise Nisâ suresinin 33. ayetine,²² özellikle de ayet-i

¹⁶ Üçer, *Alevî Ocakları ve Grupları*, 34-35.

¹⁷ Sarıkaya, *Tarihî Arka Plan*, 201-202.

¹⁸ M. Saffet Sarıkaya, "Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynaklarından Fütüvvetnameler", *Anadolu'da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, edit. Halil İbrahim Bulut (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010), 375.

¹⁹ *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, haz. Adil Ali Atalay (İstanbul: Can Yayınları, 1998), 23-25; *Buyruk*, haz. Fuat Bozkurt (İstanbul: 1982), 12-16; Dedekargınoğlu, "Musahiplik Uygulaması Örneği", 96.

²⁰ H. İbrahim Bulut, "Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak Musahiplik", *Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku" Sempozyumu* (Ankara: 2013), 455-459; Dedekargınoğlu, "Musahiplik Uygulaması Örneği", 96; Yıldırım, *Geleneksel Alevilik*, 248; Rifat Türkel, "Sofça Örnekleminde Kalburcu Şeyhi Pîr Ahmed Efendi ve Alevilik Anlayışı", *İnsan ve Toplum Dergisi* 6/1 (2016): 47-62.

²¹ Ayetin meali şu şekildedir: "İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir." *Kur'an-ı Kerim Meali*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Enfal 8/72.

²² Ayetin meali şu şekildedir: "(Erkek ve kadından) her biri için ana-babanın ve akrabasının bıraktıklarından (pay alan) varisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı

kerimenin “*Yeminlerinizin bağladığı (ahitleştiginiz) kimselere de kendi hisselerini verin.*” kısmıyla açıklandığı görülmektedir.²³

Alevî nitelermeli kimi ocak ve gruplar arasında toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı tesis eden bir kurum olarak varlığını sürdüren Musâhibliğin, Anadolu’da değişik yörelerde ve kesimler arasında Yaren, Barana, Delikanlı Teşkilatı, Gezek, Muhabbet, Oda Teşkilatı, Sohbet, Sıra, Perde, Arfana vb. farklı isimler ve değişik işleyişlerle sürdürülmüş olan ve toplumsal yardımlaşma ve dayanışma fonksiyonu icrâ eden pek çok oluşumla aynı kaynaklardan beslenmesi dikkate değerdir.²⁴ Dolayısıyla Musâhibliğin, kökeni mutlaka daha eskilere dayansa da, Anadolu’da toplumsal yardımlaşma ve dayanışma fonksiyonu icrâ eden pek çok oluşumda görülen anlayış ve ilkelerin, boy, soy, aşiret sistemine dayalı ve ilk İslâmlaşma döneminde daha çok göçebe ya da yarı göçebe, son zamanlara kadar kırsal kesim şartlarında şekillenen sosyal bir yapı ile bu iki temel sosyal özelliğe göre uyarlanmış bir tasavvuf ve tarikat hayatı kalıplarında şekillen Alevî zümrelerin sosyal ve dîni hayatına göre hal almış bir şekli olduğu anlaşılmaktadır.²⁵

1.3. Musâhiblik Hukuku

Günümüzde kendileri daha çok Alevî ismiyle anılan ocak ve gruplar arasında Musâhibliğin farklı şekillerde anlamlandırıldığı görülmektedir. Buna göre Musâhiblik Babağân Bektâşilerce nasip alma (tarikata girişle birlikte nasip alan diğer kimselerle kardeş ve dost olma) olarak görülmekte,²⁶ bazı ocaklarca tarikata giriş (ikrâr) erkânı olarak algılanmakta, diğer bazılarınca ise ikrâr vermiş (tarikata girmiş) olan ailelerden ikisinin ayrıca kardeşlik ahdi yapmaları şeklinde anlaşılmaktadır.

(ahitleştiginiz) kimselere de kendi hisselerini verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir.” en-Nisâ 4/33.

²³ Kaya, *Musahiblik*, 25-46; Mehmet Yaman, *Alevilik İnanç-Edeb-Erkân* (İstanbul: Ufuk Reklamcılık ve Matbaacılık, 2001), 242-243.

²⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik* (Ankara: AÜF Yayınları, 1974), 161-174; Tülay Er, *Simav İlçesi ve Çevresi Yaren Teşkilatı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 2-17, 63-64. Nitekim geleneğe ait eserlerde mezhebi ve meşrebi anlayışlar bağlamında daha çok Anadolu’da hakim olan dîni anlayışların görülmesi bu hususun doğal olduğunu göstermektedir. Ömer Faruk Teber, *Bektâşi Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar* (Ankara: Aktif Yayınları, 2008).

²⁵ Üçer, *Musahiblik*, 46, 84-85, 93.

²⁶ Ersal, “Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik”, 1089.

Musâhiblik denildiğinde yaygın olarak kabul edilenin üçüncüsü olduğu görölmektedir.²⁷ Buna göre Alevî geleneğe mensup kimi ocak/gruplarda geleneksel bir kurum olarak Musâhiblik, kan bağı taşımayan iki evli kişinin eşleri ile birlikte, Hakk'a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, her açıdan birbirini kollayıp koruyacaklarına dair dedenin ve cem topluluğunun önünde söz vermelerini içeren bir tören/erkânla kurulan manevî kardeşliği ifade etmektedir.²⁸

1.3.1. Musâhib Kardeş Olacaklarda Aranan Genel Şartlar

Manevî bir kardeşliği ifade eden Musâhiblik andlaşması, tarafları ömür boyu sürecek bir tarzda maddi-manevî ağır mükellefiyetler altına aldığından dolayı, musâhib olacak kişiler için bu sorumlulukları hakkıyla yerine getirmelerine yönelik hem kişilik özellikleri hem sosyal çevre ve statüleri açısından bazı şartlar getirildiği görölmektedir. Buna göre, manevî merteye açısından uygun olan kişi musâhib seçilmeli, sosyal statü açısından akrandan ve emsâl tercih edilmeli ve aynı yerleşim yerinde yaşayanlar ile aynı dili konuşanlar birbiriyle bu andlaşmayı yapmalıdır.²⁹ Ayrıca ocaklar arasında bazı farklı anlayışlar olmakla birlikte Musâhiblik kavline girecek olanlar yirmili yaşlarında olmalıdır.³⁰

Geleneksel Alevilikte, insanın hayatta olduğu sürece mutlaka musâhibli olması şart koşulmuştur. Musâhibliğin kişinin hayatında yalnız bir kere gerçekleşebildiği, ölüm, düşkünlük, ayrılık gibi durumlarda bozulması halinde yenilenmesinin mümkün olmadığı şeklinde görüş ve kayıtlara rastlansa da³¹ Alevî gelenekte Musâhibliğin bulunduğu ocaklarda Musâhibliğe atfedilen öneme bağı olarak ölüm gibi doğal ayrılıklarda ya da musâhib kardeşlerden birinin erkânı hakkıyla yerine getirmemesi durumunda akdedilen Musâhiblik andlaşmasının iptaline ve yeni

²⁷ Rençber, "Adıyaman'da Alevilik Üzerine", 550; Üçer, *Musâhiblik*, 232; Ersal, *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi*, 379; Yıldırım, *Geleneksel Alevilik*, 246.

²⁸ Üçer, "Musâhiblik Kurumu", 14.

²⁹ *Buyruk (Bozkurt)*, 52-53; *Cafer Sadık Buyruğu*, 58-59, 61; Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 209-210; Bulut, "Musahiplik", 461-463; Dedekargınoğlu, "Musahiplik Uygulaması Örneği", 97-98; Yıldırım, *Geleneksel Alevilik*, 253-255.

³⁰ İsmail Kaygusuz, *Aleviliğin Toplumsallaştırılmış Tapınç Kurumlarından Musahiplik* (İstanbul: Alev Yayınları, 1991), 17; *Cafer Sadık Buyruğu*, 63; Nizam Bozkurt, *Kur'an'da Alevî Erkânı Erkânname 100 Konu- 100 Deyiş- 100 Ayet* (Ankara: 2008), 129-130; Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 207; Üçer, *Musâhiblik*, 111-119.

³¹ *Buyruk (Bozkurt)*, 52; Piri Er, *Direnen Kültür Anadolu Aleviliği* (İstanbul: Detay Yayınları, 2006), 120.

bir Musâhiblik bağının kurulmasına da imkan tanınmıştır.³² Bu ise Alevî geleneğe mensup bir kişinin musâhibsiz kalmamasına yönelik bir uygulama olarak görülmektedir.³³

Musâhib olan iki evli aile, Musâhiblik ikrârıyla³⁴ ilan ettikleri bu kardeşliklerinin getirdiği sorumluluk çerçevesinde, ‘herhangi bir ölüm durumunda geride kalanlara bakmak, iflas veya herhangi bir afet ve facia durumunda yardıma koşmak, mallarını paylaşmak, çocuklarını kollamak, duygusal ortaklık ve ortak davranış gösterebilen bir dostluk kurmak, acı ve mutlulukları paylaşmak suretiyle hayat boyunca maddî ve manevî açıdan tam bir dayanışma içinde olacaklarını ve birbirlerinin kusur ve hatalarından kendilerinin de sorumlu olduklarını’ beyan etmiş sayılırlar.³⁵ Bundan dolayı musâhib kardeşler arasında senlik-benlik olmaması, can-baş verme noktasında kusur gösterilmemesi, birbirlerine tam bir teslimiyet ve rıza ile teslim olmaları, birbirlerinden saklı-gizli işlerinin olmaması, birbirlerinin dertleriyle dertlenmeleri, maddî sıkıntılar noktasında birbirlerine destek olmaları, birbirlerinin evlerine teklifsiz gitmeleri, yiyecek-içecek gibi gıda ve diğer eşyalarını serbestçe kullanabilmeleri, birbirlerini davet etmeleri, birbirlerine misafir olmaları ve daima birbirlerini ziyaret etmeleri vb. hususlar hep bir tarikat erkânı olarak hükme bağlanmıştır.³⁶ Burada vurgulanması gereken diğer bazı noktalar ise, musâhib kardeşçe herhangi bir kabahat işlenmesi durumunda diğer kardeşin bundan sorumlu olması ve musâhib kardeşlerin kendilerinin birbirlerinin usul ve fûruu ile; -farklı ocaklarda değişik uygulamalar olsa da genellikle- çocuklarının da birbirleriyle evlilik yasağının olmasıdır.³⁷

³² Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 207, 211.

³³ Nitekim Tahtacılar da musâhib, aşına, peşine ve çiğildaş şeklinde dört aşamalı bir Musâhiblik uygulamasının ön görülmesi ve diğer ocaklarda da “müşkül musâhib” ya da yine “aşinalık” olarak adlandırılan bir uygulamanın varlığı Musâhibliğin sürekli işler bir durumda olmasını sağlamaya yöneliktir. Selçuk, *Tahtacılar*, 200-201; Üçer, *Musâhiblik*, 125-127.

³⁴ Ön hazırlıklarından erkânın tamamlanmasına kadar bir Musâhiblik erkânı uygulaması örneği için bkz. Üçer, *Musâhiblik*, 128-174; Ersal, *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi*, 379-449.

³⁵ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 370; Ali Albayrak, “Alevi-Bektaşî Ritüelleri ve Temel Kurumlarından Hareketle Sosyal Bütünleşme”, *Sûfî Araştırmaları* 7/12 (2015): 31-33.

³⁶ *Cafer Sadık Buyruğu*, 47-49; Tur, *Erkânname*, 422; Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 210-211; Üçer, *Musâhiblik*, 119-122.

³⁷ Yasin İpek, “Tahtacılar da Alevi Terminolojisinden Kimi Örnekler”, *Alevilik*, Haz. İsmail Engin, Havva Engin (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 45;

1.4. Günümüzde Musâhiblik

Modernleşme ve şehirleşme Alevî gelenek içindeki ocak ve grup mensupları üzerinde de etki göstermiş, söz konusu etki öncelikle Alevîlerin geleneksel bilgi kaynakları ve otorite ile irtibatlarının zayıflaması, yaşanan gelişmelerin hem epistemolojik kabuller açısından hem de toplumsal örgütlenme ve otorite açısından yeni oluşumlara zemin hazırlaması ile daha belirgin bir hal almıştır.³⁸ Nitekim söz konusu etkenler, başta Musâhiblik olmak üzere Dedelik ve Düşkünlük gibi, ilgili geleneksel olgu içerisinde anlam bulan ve şekillenen anlayış ve kurumsal yapıları kökten sarsmış ve geçmişte Alevî geleneğe mensup toplulukların disiplinli yapısını korumada ve toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamada önemli roller oynamış olan bu kurumlar, günümüzde işlevini yitirmiş ve unutulmaya yüz tutmuştur.³⁹

Alevî nitelemeli geleneğe mensup kimi ocak/topluluklara özgü “tasavvurî ya da sanal akrabalık” üzerinden kurulan böyle bir “toplumsal bağ” ve bir tür dayanışma kurumu olan Musâhibliğin de günümüzde ideal anlamıyla yaşatıldığını söylemek oldukça zordur. Yukarıda da işaret edildiği üzere bu geleneksel kurumun ideal anlamıyla hayata geçirilememesinde, köyden kente göçe de neden olan ekonomik ve sosyal değişimlerin etkisi olduğu muhakkaktır.⁴⁰ Ancak Musâhibliği uygulayan ocaklarda bunun köy ve kasabalarda hatta ocak merkezlerinde dahi iç işleyişteki aksaklıklar dolayısıyla yavaş yavaş kaldırılmaya başlandığı görülmektedir. Alan araştırmalarının da ortaya koyduğu gibi,⁴¹ Musâhiblik köy ve

Kaygusuz, *Musahiblik*, 18-19; Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 212; Üçer, *Musahiblik*, 122-123.

³⁸ Yalçınkaya, *Toplumsal Kurumlar*, 6-10; H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Alevî Örgütlerinin Tarihsel Süreci* (Ankara: İtalik Yayınları, 2001), 58-60.

³⁹ Ali Yaman, “Alevîlerde Dedelik ve Dede Ocakları”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 208; Üçer, *Musahiblik*, 191-194; Fevzi Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı, Adıyaman Alevîleri* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 221.

⁴⁰ Murat Okan, *Türkiye’de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım* (Ankara: İmge Kitabevi, 2004), 75; Ahmet Taşğın, *Türkmen Alevîler –Diyarbakır Örneği-* (İstanbul: Ataç Yayınları, 2006), 103-123.

⁴¹ Hüseyin Bal, *Sosyolojik Açından Alevî-Sünnî Farklaşması ve Bütünleşmesi* (İstanbul: Ant Yayınları, 1997), 272; Yılmaz Soyzer, *Sosyolojik Açından Alevî Bektaşî Geleneği* (İstanbul: Seyran, 1996), 126; Recep Cengiz, *Çamiçi Beldesinde Dini Hayat; Alevîlik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2000), 141-145; Yahya Mustafa Keskin, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Alevîliği Elazığ Sünköy Örneği* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2004), 134-136; aynı yazar, *Kentleşme Sürecinde Alevîlik Gelenek ve Modernizm Arasında Gelgitler –Elazığ Örneği-* (İstanbul: Kivılcım Ajans, 2009), 159-164; Selçuk, *Tahtacılar*, 189; Özcan

kasabalarda hatta ocak merkezlerinde dahi uygulamadan kalkmaya başlamıştır. Bunun temelinde ise Geleneksel Alevilikte hakim olan boy-soy-aşiret sistemine dayalı sosyal yapı, bu sosyal yapıya uyarlanmış bir tasavvuf ve tarikat hayatı ve bu iki ana karakterin şekillendirdiği kapalı toplum olgusunun, modernite, sekülerleşme, sanayileşme, şehirleşme, uzmanlık alanlarının belirginleşmesi, göç vb. etkenlere bağlı olarak köklü bir değişikliğe uğramasının yattığı değerlendirilmektedir.⁴²

Alan araştırmalarında Musâhiblik kurumunun işletilememesinin sebepleri hakkında bir takım tespitlerde bulunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre bu konuda özellikle musâhiblerin birbirlerinin üzerinden çıkar sağlamaları; bazı kişilerin diğerlerinin sırtından geçinmeye başlamaları; bir takım olumsuzluklarla musâhibi düşkün ilan edilen kişilerin de düşkün ilan edilmesiyle suçsuz olan bu musâhib kardeşin söz konusu hali kaldıramaması; bu kurumun yüklediği sorumluluğu kabullenmekten duyulan ağır yükte beraber, kırsal alanda yaşayan insanların şehir hayatı ve ekonomik dengenin bozulmasına bağlı olarak musâhiblerin birbirlerinden kopmaları; şehirleşme ve eğitim düzeyinin yükselmesinin yanı sıra gittikçe artan ekonomik zorlukların bu kurum ve gelenek üzerindeki olumsuz etkileri; giyecek ve diğer eşyalardan musâhib kardeşine de alınmak zorunda olunması, oysa günümüzde ekonomik olarak söz konusu zorunluluğu yerine getirmenin zorluğu/imkansızlığı; dedelerin etkilerinin azalması ve ikrâr alma törenlerinin de kalkması; hem Musâhiblik erkânı maliyetinin yüksek olması hem sonrasındaki sorumlulukların da ciddi bir maddî külfet getirmesi; bununla birlikte günümüzün hukukî ve sosyal şartlarında Musâhiblik kurumunun işleyişinin mümkün olmaması, söz gelimi, birinin hatasından dolayı diğerinin de sorumlu olmasının günümüz hukuk düzeni ile uyuşmaması; kent ortamında farklı gruplarla yoğun bir biçimde temas halinde bulunmanın gelenekli

Güngör, *Ârâf'taki Kimlik: Alevilik/Bektâşilik* (Ankara: Akasya Kitap, 2007), 258-261; H. İbrahim Bulut - Murat Çetin, "Gölyaka Alevilerinin Dini İnanç Ve Yaşantıları", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, www.mezhep.org, 3/2 (2010): 200; Ali Aktaş, "Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi", *I. Türk 5Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: 1999): 459-460, 465; A. Faruk Sinanoğlu, *Türk Kültüründe Alevi-Bektaşî Olgusu (Malatya Örneği)* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008), 147-150; Türkel, "Pir Ahmed Efendi ve Alevilik Anlayışı", 62; Üçer, *Musâhiblik*, 201-215.

⁴² Üçer, *Musâhiblik*, 220.

tutumlarının değişiminde etkili olduğu vb. hususlara işaret edildiği görölmektedir.⁴³

Ancak ÷lke gerçekliğinde geçmişte kırsal kesim şartlarında yaşayan Alevi geleneğe mensup kişilerin de ekonomik imkan açısından bugünden daha iyi olmadıkları az çok tahmin edilebileceğine göre, Musâhiblik kurumunun işlevsiz kalmasının değişen ekonomik şartlardan ziyade, öncelikle modernitenin etkisine bağlı olarak dünyada gör÷len genel bir zihniyet değişimine paralel ortaya çıkan aşırı bireyselleşme olgusuyla; daha sonra da yine modernitenin etkisiyle ortaya çıkan sanayileşme ve şehirleşmeyle bağlantılı olduğu açıktır. Dolayısıyla bireylere özel sorumluluklar yükleyen Musâhibliğin, dinî bir uygulama olarak ve sosyal işlevsellik açısından kaybolmaya yüz tutmasının, daha çok modernizm ve gittikçe artan sekülerleşmenin inançlar ve kurumlar üzerindeki etkileri ile irtibatlı olduğu görölmektedir. Aynı zamanda Musâhibliğin yükümlü tuttuğu sorumlulukların yerine getirilmesini zorlaştıran mevcut iktisâdi ve hukukî şartlar ile şehirleşme, göç vb. sosyal olay ve baskılar da bu kurumdaki dönüşümü daha doğru bir ifadeyle kurumun işlevsizleşmesini hızlandırmıştır.⁴⁴

Bugün için şehirleşen Alevi geleneğin kurumsal yapılarına ait ayrıntılar da netlik kazanmış değildir. Başta Musâhiblik, Dedelik ve Düşkünlük gibi kurumların günümüz şartlarında ve sosyal ortamında nasıl var olacağı, uygulamalarda değişiklik mi olacağı ya da bütünüyle bunların ortadan mı kalkacağı zaman içerisinde şekillenecek olan hususlardır. Musâhibliğin kırsal hayat ve kapalı toplum şartlarının bir kurumu olduğu; günümüzde yaşatılamamasının şehirleşme ve açık toplum şartlarına bağlı olarak geleneksel yapıların sürdürülememesi gerçegeine dayandığı hususu bir yana, söz gelimi bu geleneksel yapı dışında açık toplum şartlarında şehirde Musâhiblik inşa edilecekse; musâhib kardeşlerin aynı ocaktan olması ya da aynı dernek ve vakfa üye olması mı esas alınacaktır, Musâhiblik erkânında hangi ocağın ya da derneğin usulleri takip edilecektir, bu erkânlar ocak dedelerince mi yoksa dernek ve vakıf dedelerince mi yürütülecektir, kardeş adaylarının aynı şehirde yaşaması mı esas olarak kabul edilecektir, aynı yaş grubundan olanlar mı kardeş olabilecektir, meslek çeşitliliği dikkate alındığında meslekler arasında bu konu nasıl şekillendirilecektir, eğitim düzeyi değiştiiğine göre gelenekteki alim-cahil ayırımı, aynı seviyede eğitim görmüşler olarak mı düzenlenecektir vb. pek çok husus açıklığa kavuşturulmayı beklemektedir.

⁴³ Üçer, *Musâhiblik*, 218-219.

⁴⁴ Cengiz, *Çamiçi Beldesinde Dini Hayat*, 141-145.

Yeni inşa sürecinde ocak farklılıkları, sahip olunan tasavvufi gelenek farklılıkları ve yöresel farklılıklar ile sözlü geleneğe bağlı olarak ortaya çıkan karmaşık bilgilere ilaveten şehirde görülen örgüt çeşitliliği, bu inşa sürecini ve arayışları da zorlaştıran faktörlerdendir.⁴⁵

Geçmişte köken olarak göçebe, yarı göçebe ya da toprağa yeni yerleştirilmiş cemiyetlere has, sosyal nitelikli bir kurum olan⁴⁶ ve cemaat yapısına sahip topluluklarda sosyal dayanışmayı, yardımlaşmayı ve güvenliği sağlayan bir olgu olarak ön plana çıkan⁴⁷ Musâhibliğin, şehir şartlarında yeniden yapılandırılmadığı takdirde, Dedelik ve Düşkünlük türü geleneksel kurumlar gibi geçmişin düşsel ve tatlı bir anısı olarak sembolik bir değer taşımanın ötesinde bir anlamı olmayacağı açıktır.⁴⁸ Bu husus, geleneksel anlamda kırsal alanda ve ocak sisteminde şekillenen ve şehirleşmeyle birlikte özellikle büyük şehirlerde hemen hemen pratiği kaybolan Musâhibliğin, mevcut durumda şehir ortamında ve geleneksel kalıplar dışında inşa edilip edilemeyeceği ve bunun keyfiyetinin şekillenmesi açısından da önem taşımaktadır.⁴⁹

2. Alevî Nitelemeli Geleneğe Mensup Ocak ve Gruplar

Anadolu'da yaşayan ve bugün itibariyle Alevî olarak isimlendirilen ocak ve grupların ortak özelliklerinden hareketle bir değerlendirme yapıldığında, Aleviliğin, genel hatlarıyla bir nevi "boy-soy -aşiret" sistemine dayalı sosyal bir hayat sürdüren ve dîni hayatlarını daha çok tasavvuf ve tarikat hayatı kalıplarında şekillendiren topluluklar için bir *üst kimlik veya bir şemsiye kavram* olarak kullanıldığı görülmektedir.⁵⁰ Boy-soy-aşiret sistemli sosyal bünyelerine uyarlayarak aldıkları sūfî karakterli İslâm anlayışı, geçmişten günümüze Alevîlerin sadece dîni hayatını şekillendirmekle kalmamış, iman ve ibadet hayatı dahil her şeyi bu alana hasreden Alevî gelenek mensupları, daha çok göçebe ya da yarı göçebe veya kırsal bölgelerde sürdürdükleri sosyal hayatlarını

⁴⁵ Üçer, "Musâhiblik Kurumu", 25-26.

⁴⁶ Melikoff, *Uyur İdik*, 98.

⁴⁷ Sarıkaya, *Tarihi Arka Plan*, 200-201; Eren Akın, "Kültürel Bellek Aktarımında Sosyal Örgütlenme ve Kontrol Mekanizması İlişkisi: Musahiplik Kurumu Örneği", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 18 (2018): 303-309.

⁴⁸ Harun Yıldız, "Alevî-Bektaşî Geleneğinde Musahiplik", *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 412.

⁴⁹ Üçer, "Musâhiblik Kurumu", 25.

⁵⁰ Üçer, *Alevî Ocakları ve Grupları*, 463.

da yine tasavvuf ve tarikat hayatı kalıplarında şekillendirmiştir.⁵¹ Aslında Musâhiblik kurumu bu çerçeveyi teyit etmektedir. Nitekim Alevî geleneğe mensup kimi ocak ve gruplar bu ana karakter çerçevesinde, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan sosyal bir kurum olan Musâhibliği de tarikat hayatı kalıplarında anlamlandırıp biçimlendirmiş, bu bağlamda hem Musâhibliğin kuralları âdâb ve erkân kitaplarında açıklanmış, hem Musâhibliğe girecek olan kişilerin bu kavle girişleri bir tarikat ayini ya da erkânı ile gerçekleştirilmiş ve yine kurumun işleyişi de erkâna bağlanmıştır. Bu da, nihâi noktada Alevî nitelemeli geleneğe mensup ocak ve gruplarda hakim olan tasavvuf ve tarikat hayatı gerçeğinin daha net görülmesini sağlamaktadır.

Alevîliğin Anadolu coğrafyasında Bektâşiler, Erdebil Süfiyân Süreği Tâlibleri (Kızılbaşlar), Hubyarlılar, Dede Garkınlılar, Ağu İçenler, Baba Mansurlular, Keçeci Babalılar, Kureyşanlılar, Sinemilliler, Şücaaddin Velililer, Tahtacılar vb. söz konusu toplulukları ifade etmek üzere bir üst kimlik ya da şemsiye kavram olarak kullanılması XIX. yy.ın ikinci yarısına ait bir gelişmedir.⁵² Hatta ülkemizde ve dünyada Alevî kelimesi söz konusu içerikle daha çok 1980-1990'lı yıllardaki gelişmelere bağlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵³

Günümüzde daha çok Alevî nitelemesi ile anılan gelenek, gerek sosyal hayat gerek tarikat hayatı kalıplarındaki dinî yapı olarak "ocak sistemine" dayanmaktadır. Nitekim Alevî nitelemeli topluluklar kendi aralarında geleneksel anlamda *metbu ocak* olarak bilinen *ana ocak* ya da *baş ocaklar* etrafında teşkilatlanmış ve ana ocağa bağlı alt ocaklar oluşturmak suretiyle şekillendirdikleri söz konusu ocak sistemini günümüze kadar taşımıştır.⁵⁴ Alevî nitelemeli topluluklarda ana ocak ve alt ocaklar yapısı, kurumsal

⁵¹ Geleneğin tasavvufi boyutu hakkında ayrıca bkz. M. Saffet Sarıkaya, "Alevilik-Bektaşiliğin Tasavvufi Boyutu Üzerine", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 82 (2017): 9-23.

⁵² Melikoff, *Uyur İdik*, 53; Hasan Onat, "Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine", *İslâmiyât* 7/3 (2003): 124; Ömer Faruk Teber, "Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dini - Siyasi Tanımlamalar", *Anadolu'da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*, edit. Halil İbrahim Bulut (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010), 71. Konu hakkında isimlendirme, standartlaşma, anonimleşme gibi tartışmalar için bkz. Markus Dressler, *Türk Aleviliğinin İnşası: Oryantalizm, Tarihçilik, Milliyetçilik ve Din Yazımı* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016).

⁵³ Üçer, *Alevî Ocakları ve Grupları*, 44-46.

⁵⁴ Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi*; Ali Yaman, *Alevilikte Dedeler Ocakları* (İstanbul: Ufuk Matbaacılık, 1998); Hamza Aksüt, *Aleviler Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan* (Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 2009); Ersal, *Alevilik Kavramları ve Ocak Sistemi*.

teşkilatlanma hali tekke yapılanmasına da etki etmiştir. Ana ocak ve bağlı alt ocaklar ya da bunun kurumsal teşkilatlanmış hali ana (*metbu*) tekke ve alt tekkeler şeklindeki yapı, sadece sosyal hayatla ilgili olmayıp daha çok tarikat hayatına dair uygulamaların hâkim olduğu dinî hayat da tamamen bu yapıya uyarlanarak yürütülmüştür.⁵⁵

Alevî nitelemeli gelenek bütün unsurlarıyla söz konusu ocak yapılanmasına göre şekil almış ve varlığını bu sisteme göre bugüne kadar devam ettirmiştir. Geleneksel tekke yapılanması, silsileler, mensup olunan tasavvuf ekolleri, yürütülen âdâb ve erkân, yine âdâb ve erkân eserleri, Musâhiblik ve Düşkünlük gibi kurumların icrasında görülen farklılıklar aslında söz konusu ocak mensubiyetine dayanan farklılıklardır. Şehirleşmeyle ortaya çıkan gelişmelerin başlangıçta yine ocak sistemine göre şekil alması, şehirde artık anlayış birlikteliklerine göre oluşan kimliklere bağlı bir gruplaşma olsa da son tahlilde bireylerin yine de ocak mensubiyetlerinin getirdiği etkilerden tamamen sıyrılamaması ocak sisteminin Alevî geleneğe mensup topluluklar/ocaklar ve gruplar için dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.⁵⁶

Bu hususu Musâhiblik konusunun çizdiği çerçeve de teyit etmektedir. Nitekim Musâhiblik hakkında; yukarıda da işaret edildiği üzere Bektâşilerce nasip alma olarak görülmesi, bazı ocaklarca tarikata giriş erkânı olarak algılanması, diğer bazılarınca ise tarikata giren ailelerden ikisinin ayrıca kardeşlik ahdi yapmaları şeklinde çok genel hatlarıyla 3 ayrı yaklaşım olmasının, söz konusu farklı ocak, mensup olunan farklı tasavvufî gelenekler ve farklı anlayışlar olgusundan kaynaklandığı açıktır. Uygulamaya dair kabullerin farklı olmasının yanı sıra Musâhiblik kurumunun ocaklar arasında değişik isimlerle adlandırılması da bunun açık göstergelerindendir.

⁵⁵ Cenksu Üçer, “Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi”, *e-makâlât* 12/2 (2019): 362-370. Amasya, Adıyaman ve Ankara Çubuk havzasındaki ocaklar için bkz. Harun Yıldız, “Amasya Yöresinde Alevilik: Ocak ve Yapılar”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu: Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat* 2 (2017), 1527-1555; Fevzi Rençber, “Adıyaman Yöresi Alevî Ocakları”, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013): 159-170; Ersal, *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi*, 63.

⁵⁶ Üçer, “Ocak Sisteminin Dikkate alınması”, 382-389.

3. Din Kültürü Ahlak Bilgisi Müfredatında Musâhiblik Konusunun Yer Alması

1960'lı yıllardan 1980'li yıllara, o yıllardan da bugüne dünyada ve ülkemizde yaşanan bir takım sosyal ve siyâsi gelişmelere bağlı olarak bir kimlik politikası olgusu ortaya çıkmıştır.⁵⁷ Bu bağlamda ortaya çıkan kimlik politikası olgusundan, geçmişte her biri Ağuçan, Baba Mansur, Hacı Bektaş, Dede Garkın, Hasan Dede, Keçeci Baba, Hubyar, Şücaaddin Veli vb. mensup olduğu ocak ismiyle anılan toplulukların da etkilenmiş olduğu hususunda şüphe yoktur.⁵⁸ Yaşanan gelişmeler bir takım değişim ve dönüşümlere neden olmuştur.⁵⁹ Nitekim bu süreçte “bir Alevî kimliği” görünürlük kazanmış ve yukarıda da işaret edildiği üzere bahse konu ocak mensupları için bir şemsiye kavram olarak daha çok Alevî nitelmesi ve isimlendirilmesi kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁰ Yine ülkemizde görülen paralel gelişmeler çerçevesinde bu dönemde artık günümüzde kendilerine daha çok Alevî nitelmesi kullanılan söz konusu ocak ve gruplarla ilgili dinî, sosyal ve siyâsi alanlarda farklı konu başlıkları tartışılmıştır.⁶¹

Son zamanlara kadar dinî, sosyal ve kültürel açılardan ülke gündeminde canlılığını muhafaza eden Alevî gelenek ya da mensupları hakkında uluslararası boyutta da bir takım tartışmalar ve süreçler yaşanmıştır. Söz gelimi, Alevî gelenek ve mensupları, Avrupa Birliği süreciyle bağlantılı olarak yürütülen bazı tartışmalara inanç farklılıkları (!) boyutuyla taşınmış, bir takım

⁵⁷ Hakan Bayrı, *Türkiye’de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik (1980 Sonrası Döneme Sosyo-Politik Bir Bakış)* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008), 2-3.

⁵⁸ Sönmez Kutlu, “Aleviliğin Dinî Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi”, *İslâmiyât* 7/3 (2003): 51-52; Hasan Onat, “Kimlik Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik-Bektaşilikle İlgili Kimlik Tartışmaları Üzerine”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 1 (2009): 22-25; Necdet Subaşı, *Alevilik Çalışmaları Nihai Raporu* (Ankara: 2010), 56, 61-64.

⁵⁹ Sönmez Kutlu, *Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları* (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 10; Necdet Subaşı, “Türk Modernleşmesi ve Aleviler”, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*, edit. Ahmet Yaşar Ocak (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009), 110; Abdullah Alperen, “Alevî(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler”, *Dem Dergi* 2/6 (2009): 76, 79.

⁶⁰ Anadolu’da söz konusu ocak ve gruplar için Alevî nitelmesinin kullanılmaya başlanması hakkında bkz. İrene Melikoff, *Uyur İdik*, 53; Onat, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, 124; Üçer, *Alevî Ocakları ve Grupları*, 43-45.

⁶¹ Söz gelimi Alevî gelenek mensuplarının Diyanet’ten beklentileri hakkında bkz. Metin Bozkuş, “Alevî Yurttaşlara Yönelik Dinî Hizmetlerin İcrası Bağlamında Bir Teklif Denemesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2006): 1-12.

ülkelerce yayımlanan raporlarda yer almış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) davalarına konu olmuştur.

Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren demokratikleşme adımlarına hız verilmesi, farklı inanç ve kanaatlerin de kendini ifade etmesine ve aynı zamanda sorunlarını daha açık bir şekilde ortaya koymasına imkan tanımıştır. 2009 yılında başlayan Alevi Açılımı adıyla yürütülen çalışmalarla Alevi ismi altında örgütlenen kuruluşlar ve devletin yetkili birimleri aynı masanın etrafında buluşmuş, sorunlar objektif bir şekilde masaya yatırılmaya çalışılmıştır.⁶² Bütün bu gelişmelerin pratik bir karşılığı olarak, 1990’lı yıllardan 2010’lu yıllara yapılan alan araştırmalarının ortaya koyduğu verilerin de gösterdiği üzere⁶³ farklı yönleriyle tartışılan DKAB derslerinde⁶⁴ Alevilik konusunda bir takım bilgilere yer verilmiştir.⁶⁵ Aslında 2005 yılından itibaren Alevi gelenek açısından önemli görülen bir takım kavram ve konular DKAB dersinin müfredatı içerisinde yer almaya başlamıştır.⁶⁶ Bu süreçte Alevi geleneğe ait konuların DKAB müfredatında farklı sınıflarda yer aldığı⁶⁷ bilinmekle birlikte bugün itibarıyla ilgili konular İlköğretim ve Ortaöğretimde değişik sınıflarda işlenmektedir.

⁶² Necdet Subaşı, *Alevilik Çalıştayları Nihai Raporu* (Ankara: 2010), 2-3. Açılım Çalışmaları esnasında yapılan bir takım kimlik tartışmaları hakkındaki bazı değerlendirmeler için bkz. Hasan Onat, “Açılım Arayışlarının Gölgesinde Alevilik-Bektaşılık ve Kimlik Tartışmaları”, *Dini Araştırmalar* 12/33 (2009): 40-43.

⁶³ Eyup Şimşek – Özcan Güngör, “Alevi Yapısallaşması, Talepler Ve Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşılık”, *Turkish Studies* 8/3 (2013): 543-545.

⁶⁴ Farklı inanç grupları ve din eğitimi hususunda konunun farklı yönlerine dikkat çeken bir çalışma için bkz. Sönmez Kutlu, “Farklı İnanç Grupları ve Din Eğitimi”, *Kişisel. Sönmez Kutlu*, erişim: 01 Haziran 202. <http://www.sonmezkutlu.net/?Syf=26&Syz=6026&/Farkl%C4%B1-%C4%B0nan%C3%A7-Gruplar%C4%B1-ve-Din-E%C4%9Fitimi>.

⁶⁵ İbrahim Turan, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Aleviliğin Öğretimi ile İlgili Yeterlik Algıları”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/2 (2017): 880. Bu konuda dile getirilen teklifler hakkında Alevilik Çalıştayları Nihai Raporunun ilgili kısımlarına (s. 192-193, 15-21. maddeler) bakılabilir.

⁶⁶ Hüseyin Yılmaz, “Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2009): 199-203; Halise Kader Zengin, “Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Devletin Alevilik Algısı (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/47 (2013). 65-66.

⁶⁷ Serderhan Musa Taşkaya, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik—Bektaşılık”, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik Ve Bektaşılık Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, edit. Filiz Kılıç – Tuncay Bülbül (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi

Bu çalışmada, gerek 7. gerek 12. sınıf müfredatında yer alan Musâhiblik konusu ele alınmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun resmî internet sayfasında 7. sınıfın İslam Düşüncesinde Yorumlar başlıklı 5. ünitesinde 4. kazanım "Alevilik-Bektaşilikle ilgili temel kavram ve erkânları açıklar." ⁶⁸ şeklinde yer almaktadır. İlgili kazanım hakkında "Cem ve cemevi, musahiplik, razılık ve kul hakkının sorulması, cemde on iki hizmet, semah, gülbank, Hızır ve Muharrem orucuna ve uygulanma şekline yer verilir. Bu kapsamda; Alevilik-Bektaşilikteki 'ocak kültürü'ne ve 'el ele, el hakka ikrarı'na yer verilir; Bektaşilikte musahipliğe 'ikrar ve nasip alma' da denildiğine ve bu kavramın İslam tarihindeki muhacir ensar kardeşliğine dayandırıldığına değinilir." açıklaması yapılmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun resmî internet sayfasında 12. sınıfın İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar başlıklı 3. ünitesinde 4. kazanım "Alevilik-Bektaşilikle ilgili temel kavram ve erkânları tanıır."⁶⁹ şeklinde yer almaktadır. Bu dersin kazanımı hakkında da "Cem ve cemevi, musahiplik, razılık ve kul hakkının sorulması, cemde on iki hizmet, semah, gülbank, Hızır ve Muharrem orucuna ve uygulanma şekline yer verilir. Bu kapsamda; Alevilik-Bektaşilikteki 'ocak kültürü'ne ve 'el ele, el hakka ikrarı'na yer verilir; Bektaşilikte musahipliğe 'ikrar ve nasip alma' da denildiğine ve bu kavramın İslam tarihindeki muhacir ensar kardeşliğine dayandırıldığına değinilir." şeklinde 7. sınıftakine benzer bir açıklama yapıldığı görülmektedir.

Bu konular Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde 7. sınıflarda Sadullah Macit tarafından yazılan ve Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 18.04.2019 tarihli ve 8 sayılı kurul kararı ile 2019-

Yayımları, 2007), 1/475-497; Yılmaz, "Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri", 201-203; Hasan Yücel Başdemir, "Din Dersleri ve Aleviliğin Aktarılması", *Liberal Düşünce* 16/63 (2011): 64-67; Zengin, "Devletin Alevilik Algısı", 67-84; Şimşek - Güngör, "Alevi Yapısallaşması", 548-554. Taşkaya'nın makalesinde Şiiliğe ait bazı kavram ve isimlerin de konu bağlamında listelenmesi Mezhepler Tarihi açısından değerlendirmeyi gerektiriyor olsa da, o dönemde konular arasında Musâhibliğin yer almaması dikkat çekmektedir. Zengin'in tespit ettiği üzere Musâhibliğin 2010 programlarında gündeme girmeye başladığı görülmektedir.

⁶⁸ <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>. Erişim: 02.06.2020.

[file:///C:/Users/Casper-Pc/Downloads/2018130153652546-DKAB_\(4-8.%20S%C4%B1n%C4%B1f\)_DOP_%202018.pdf](file:///C:/Users/Casper-Pc/Downloads/2018130153652546-DKAB_(4-8.%20S%C4%B1n%C4%B1f)_DOP_%202018.pdf).

⁶⁹ <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319>. Erişim: 02.06.2020.

[file:///C:/Users/Casper-Pc/Downloads/201813015378536-DKAB_\(9-12.%20S%C4%B1n%C4%B1f\)_%20DOP_%202018.pdf](file:///C:/Users/Casper-Pc/Downloads/201813015378536-DKAB_(9-12.%20S%C4%B1n%C4%B1f)_%20DOP_%202018.pdf).

2020 Öğretim Yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen⁷⁰ kitap; 12 sınıflarda ise Feramuz Yılmaz ve arkadaşları tarafından yazılan ve Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25.06.2018 tarihli ve 12254648 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilen⁷¹ kitap aracılığıyla öğrencilere aktarılmaktadır.

7. sınıf kitabında “insanın olgun bir kişiliğe sahip olması için öncelikle kendisine bir musahip edinmesi gerektiğine işaret edilerek konuya başlanmış ve musahibin “yol arkadaşı” demek olduğu dile getirilmiştir. Daha sonra ‘Alevilik-Bektâşilikte, evli olan iki çiftin, pîr huzurunda ikrar verip yol kardeşi olmalarına musahiplik denildiği’ne işaret edilmiştir. Devamında ‘musahibliğin gerçekleşmesi için musahiplik cemi adı verilen bir tören’ yapılacağı, bu cemde pirin huzurunda ikrar verildiği için bu cemin ikrar cemi olarak bilindiği’ ifade edilerek, ‘Alevilik-Bektâşilikte musahipliğe ikrar ve nasip alma da denildiği’ne işaret edilmiştir.

Kitapta konu hakkında Bilgi Notu kısmında Derviş Tur ve Hüseyin Dedekargınoğlu’ndan alıntılar yapılarak ‘Musahipliğin amacına ulaşabilmesi ve sağlıklı yürümesi için bazı şeylere önem verilmesi gerektiği’nden bahisle ‘musahip olan çiftlerin birbirini iyi tanınması, inançta, fikirde, ilim ve kültürde birbiriyle aynı seviyede olması, birbirini sevmesi ve sayması, birbirlerinin yanında olması, iyilik ve kötülük konusunda birbirlerini uyarması, maddi ve manevi anlamda birbirlerinin sigortası olması, bu itibarla birbirlerine her zaman ulaşabilecek kadar yakın oturmaları’ gerektiği üzerinde durulmuştur.

Devamında ‘musahip olmak isteyen kişilerin bu isteklerini pîre iletecekleri, pîrin dileklerini uygun görürse kendilerine şartları ve kuralları ayrıntılı bir şekilde anlatıp onları test etmek için en az bir yıllık deneme süresi verdiği’ anlatılmış, ana hatlarıyla ve kısaca bir Musâhiblik Cemine yer verilmiştir.⁷²

Kitapta Musâhibliğin Hz. Peygamber’in (sas) Mekke’den Medine’ye gelen Muhâcirler ile Medineli Ensar arasında tesis ettiği kardeşlik olayına dayandırıldığına işaret edilerek Musâhiblik andlaşması yapıldıktan sonra musâhib kardeşlerin ‘birbirlerinin evine teklifsiz gireceği, yemeğini teklifsiz yiyeceği; birbirinden saklı gizli işleri olmaması gerektiği, kazançlarının bir olması gerektiği vb.’

⁷⁰ Sadullah Macit, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı* (İstanbul: FCM Yayıncılık, 2019), künye sayfası.

⁷¹ Feramuz Yılmaz v.dğr. *Ortaöğretim Din Kültür ve Ahlak Bilgisi* (Ankara: Devlet Kitapları, 2018).

⁷² Macit, *Ders Kitabı*, 122-123.

birbirlerine nasıl davranacaklarına dair bir Bilgi Notunu *Cafer Sadık Buyruğu*'na atıfla yer vererek konunun bitirildiği görülmektedir.⁷³

12. sınıf ders kitabında sözlükte 'kardeş tutmak, kardeş edinmek' anlamına gelen musahipliğin 'Alevilik-Bektaşilikte evli olan iki kişinin eşleriyle birlikte, kurban keserek hayat boyu yol kardeşi olmaya Hakkın ve halkın huzurunda ikrar vermesidir.' şeklinde tanımlandığı ve Bektâşilikte bunun 'ikrar ve nasip alma olarak ifade edildiği'ne değinildiği görülmektedir.

Devamında bunun Kur'an ayetleri (Hucurât, 10; Enfâl 72) ve hicretle kurulan kardeşlik (muâhât) uygulamasına dayandığı vurgulanarak Hz. Peygamber'in (sas) kendisine Hz. Ali'yi kardeş seçtiği ifade edilip kardeş yapılan diğer sahabeden (Selman-ı Fârisî, Ebu'd-Derdâ, Eyyüb el-Ensârî gibi) örnekler verilmiştir.

Daha sonra kitap, 'musahipliğin ömür boyu' sürdüğünü dile getirip, bir Buyruk nüshasından (Fuat Bozkurt) alıntıyla Dedenin musâhib olanlara verdiği "birbirinden malı esirgememek, aralarında tartışıp dargın düşmemek, yalan söylememek, haram yememek, zina etmemek, dedikodu etmemek, elinle koymadığını almamak, gözünle görmediğini dememek, kimseyi incitmek vb." hususları muhtevî öğütlerle konuyu devam ettirmektedir.⁷⁴ 'Musahiplik erkânında talip olana verilen' benzer öğütlere Ömer Uluçay'ın eserinden alıntıyla devam eden kitap konuyu Pir Sultan Abdal'dan bir deyişle bitirmektedir.⁷⁵

4. Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında Musâhiblik ve Alevî geleneğe mensup ocak ve gruplar hakkında yukarıda çizilen çerçeveye konunun ders kitaplarında işlendiği çerçeve mukayese edilerek değerlendirme yapılmıştır. Bu meyanda mümkün mertebeye ders kitaplarında paylaşılan bilgiler dikkate alındığında şu hususlar göze çarpmaktadır:

7. sınıf kitabında insanın olgun bir kişiliğe sahip olması için öncelikle kendisine bir musahip edinmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Musâhiblik bütün ocaklarda olmadığına göre ve olanlarda da farklı anlamlandırmalar olduğuna göre, bu ifadenin bu şekliyle yer alması gelenekteki uygulama açısından doğru değildir.

Kitapta musâhibin "yol arkadaşı" demek olduğu dile getirilmektedir. Ancak burada kelime anlamı mı terim anlamı mı

⁷³ Macit, *Ders Kitabı*, 123.

⁷⁴ Yılmaz vd., *Ortaöğretim Din Kültür ve Ahlak Bilgisi*, 84.

⁷⁵ Yılmaz vd., *Ortaöğretim Din Kültür ve Ahlak Bilgisi*, 85.

üzerinde durulduğu net olarak anlaşılmamaktadır. Kelime anlamına “yol” ifadesi eklenerek sonrasında hemen terim anlamı ve mahiyeti verildiği için kitapta terim anlamını çağrıştıracak bir tercihte bulunulduğu değerlendirilmektedir. Ancak bunun yukarıda kelimenin anlamlarına dair verilen çerçeveye uyuşmadığı göze çarpmaktadır. Ayrıca terim olarak verdiği tanımda “yol kardeşi” ifadesinin kullanılması metinde bir karışıklığa neden olmaktadır.

“Alevilik-Bektaşilikte, evli olan iki çiftin, pir huzurunda ikrar verip yol kardeşi olmalarına musahiplik denildiği”ne işaret edilmektedir. Bu noktada birkaç ayrı husus dikkat çekmektedir. Birincisi Alevilik-Bektaşilik kullanımı: Bu hem akademik dünyanın hem popüler yazın dünyasının, ocak sistemini dikkate almadıkları için sıkça kullandıkları bir nevi galat-ı meşhur bir ifade haline gelmiştir. Kitap bunu kullanmaktan kendini alıkoyamamıştır. Ancak biraz sonra ‘Alevilik-Bektaşilikte musahiplik ve nasip alma’ adına söylemeye çalıştığı ifadeler konuyu karmaşıklaştırmaktadır. İkincisi, verilen tanım, Musâhiblik adına ortaya konulan anlamlandırmalar ve uygulamalardan sadece birisine işaret etmektedir. Musâhiblik adına ortaya konulan ve yukarıda işaret edilen farklı diğer uygulamalar haliyle kapsam dışında kalmaktadır. Üçüncüsü, ‘evli olan iki çiftin ikrar verip yol kardeşi olmaları’ ifadesi, yukarıda değinilen Musâhiblik uygulamalarından, ikrarla yola girmenin Musâhiblik erkânıyla yapıldığı uygulamayı mı; yoksa zaten ikrar vererek yola girmiş iki evli ailenin Musâhiblik erkânıyla musâhib kardeş olmaları şeklindeki uygulamayı mı kastedtiği net olarak anlaşılmamaktadır.

Musahipliğin gerçekleşmesi için musahiplik cemi adı verilen bir tören yapılacağı, bu cemde pirin huzurunda ikrar verildiği için bu cemin ikrar cemi olarak bilindiği’ ifade edilmektedir. Bu ifadeyle kitabın Musâhiblik ikrarıyla yola girmenin esas aldığı uygulamaya daha çok işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumda diğer uygulamaların yine dışarıda kaldığı anlaşılmaktadır.

‘Alevilik-Bektaşilikte musahipliğe ikrar ve nasip alma da denildiği’ne değinilmektedir. Kazanımlarda ‘Bektaşilikte musahipliğe ikrar ve nasip alma da denildiği’ ifade edilerek Bektaşilikte diğer ocaklardaki gibi kurumsal bir işleyişin olmadığına işaret edilmiş iken; kitabın bu ayrıntıyı kaçırdığı görülmektedir.

Kitapta konu hakkında Bilgi Notu kısmında Derviş Tur ve Hüseyin Dedekargınoğlu’ndan alıntılar yapılarak ‘Musahipliğin amacına ulaşabilmesi ve sağlıklı yürümesi için bazı şeylere önem verilmesi gerektiği’nden bahisle “musahip olan çiftlerin birbirini iyi tanıması, inançta, fikirde, ilim ve kültürde birbiriyle aynı seviyede olması, birbirini sevmesi ve sayması, birbirlerinin yanında olması,

iyilik ve kötülük konusunda birbirlerini uyarması, maddi-manevi birbirlerinin sigortası olması, bu itibarla birbirlerine her zaman ulaşabilecek kadar yakın oturmaları' gerektiği üzerinde durulmaktadır. Musâhibliğin geleneksel olarak kurumsal bir yapıda yürütüldüğü ocaklarda bu şartların üzerinde durulduğu bilinmektedir. Bu itibarla bu bilgilerin evli çiftlerin ayrıca Musâhiblik erkânıyla kardeş ilan edildikleri uygulamalar açısından doğru olduğu görülmektedir.

Kitapta Musâhibliğin Hz. Peygamber'in (sas) Mekke'den Medine'ye gelen Muhâcirlere ile Medineli Ensar arasında tesis ettiği kardeşlik olayına dayandırıldığına işaret edilmektedir. Bu noktada da birkaç husus dikkat çekmektedir. Gelenekte gerek kaynaklarda gerek müntesipler arasında Musâhiblik kurumunun dayanağı hakkında farklı temellendirmeler yapıldığı malumdur. Kitabın bunlardan sadece birine vurgu yaptığı görülmektedir. Bu bir yönüyle doğru diğer yönüyle eksik bir bilgi olmakla beraber yaygın olan görüş ve kanaatler bu yönde olduğu için ve konuyu somut olgu ve olaylarla anlatma imkanı açısından tercih edilmesi kuvvetle muhtemel görünmektedir.

Musâhiblik andlaşması yapıldıktan sonra musâhib kardeşlerin 'birbirlerinin evine teklifsiz gireceği, yemeğini teklifsiz yiyeceği; birbirinden saklı gizli işleri olmaması gerektiği, kazançlarının bir olması gerektiği vb.' birbirlerine nasıl davranacaklarına dair bir Bilgi Notunun *Cafer Sadık Buyruğu*'na atıfla yer vererek konunun bitirildiği görülmektedir. Bu noktada işaret edilmesi gereken temel sıkıntı, Alevî nitelemeli geleneğe ait âdâb ve erkâna dair eserlerin sanki bütün ocak ve gruplar için ortak müracaat kaynakları olarak görülmek istenmesidir. Yukarıda ocak sisteminde işaret edilmeye çalışıldığı üzere, her ocağın âdâb ve erkânına ait eserler o ocakların kendi gelenekleri ve bağlılıkları anlamında kendilerine aittir ve her ocak aslında kendi âdâb ve erkân eseriyle amel eder. Burada ifade edilmeye çalışılan hususun anlaşılması adına *Cafer Sadık Buyruğu*'ndan hareketle somut bir söz söylemek gerekirse, Cafer Sadık Buyruğundaki yaklaşımlar bu Buyruk nüshasını kabul eden gruplardaki yerleşik anlayışları ifade eder. Bu itibarla bir gruba ait eserde ifade edilen bir hususu bütün gruplara teşmil etmek ocak sisteminin izin vermeyeceği bir durumdur.⁷⁶

Musâhiblik hakkında kaynaklarda yer alan ve gelenek mensuplarınca da değinilen musâhib kardeşlerin karşılıklı sorumluluklarına dair hususların, günümüz şartlarında yerine getirilmesindeki güçlükler ve imkansızlıklar nedeniyle kalkmaya

⁷⁶ Üçer, "Ocak Sisteminin Dikkate Alınması", 386.

başladığı; hatta Musâhiblik kurumunun var olduğu ocaklarda -ocak merkezlerinde dahi- artık Musâhiblik uygulamaların iyice zayıflayıp pratikten kalktığına dile getirildiği bir gerçeklikte, bunların - özellikle de 7. sınıf öğrencilerine- öğretilmesinin pedagojik açıdan alan uzmanlarınca değerlendirilmesi gerektiğinde şüphe yoktur.

Musahip olmak isteyen kişilerin bu isteklerini pire iletcekleri, pirin dileklerini uygun görürse kendilerine şartları ve kuralları ayrıntılı bir şekilde anlatıp onları test etmek için en az bir yıllık bir deneme süresi verdiği'nin anlatıldığı görülmektedir. Bu gerek Musâhiblik erkânıyla ikrar vererek yola giren gerek ikrâr verip yola girdikten sonra Musâhiblik erkânıyla kardeş ilan edilen evli çiftler için gelenekte uygulanan bir husustur.

12. sınıf ders kitabındaki bilgilerin değerlendirilmesine gelince: Bu kitapta da "kardeş tutmak, kardeş edinmek" şeklinde verilen kelime manasının terim anlamına işaret edecek şekilde bir tercihle verildiği anlaşılmaktadır.

Musahiplik 'Alevilik-Bektaşilikte evli olan iki kişinin eşleriyle birlikte, kurban keserek hayat boyu yol kardeşi olmaya Hakkın ve halkın huzurunda ikrar vermesidir.' şeklinde tanımlanmaktadır. Burada da evli iki kişinin Musâhiblik erkânıyla ikrar vermesi mi yoksa zaten ikrârlı olan iki ailenin düzenlenen bir erkânla Musâhiblik kavline girmeleri mi kastedildiği tam olarak anlaşılmamaktadır.

Bektaşilikte Musâhibliğin 'ikrar ve nasip alma olarak ifade edildiği'ne değinilmektedir. 12. Sınıf kitabında 'Bektaşilikte musahipliğe ikrar ve nasip alma da denildiği' ifade edilerek kazanımda işaret edilen hususa uygun hareket edildiği görülmektedir. Böylelikle Bektaşilikte diğer ocaklardaki gibi kurumsal bir işleyişin olmadığına işaret edilmiş olmaktadır.

Musâhibliğin Kur'an ayetleri ve hicretle kurulan kardeşlik (muâhât) uygulamasına dayandığının vurgulanarak Hz. Peygamber'in (sas) kendisine Hz. Ali'yi kardeş seçtiği ifade edilip kardeş yapılan diğer sahabeden (Selman-ı Fârisî, Ebu'd-Derdâ, Eyyüb el-Ensârî gibi) örnekler verilmektedir. Burada yine Musâhibliğin kökeni hakkında farklı kabullerden yaygın ve somut olguya dayalı olanının tercih edildiği; olgunun müşahhas örneklerle teyit edildiği görülmektedir.

'Musahipliğin ömür boyu' sürdüğü dile getirilmektedir. Bu Musâhiblik kurumunun yaşatıldığı bütün ocaklardaki genel kabule uygundur.

Bir Buyruk nüshasından (Fuat Bozkurt) alıntıyla Dedenin musâhib olanlara verdiği "birbirinden malı esirgememek, aralarında

tartışıp dargın düşmemek, yalan söylememek, haram yememek, zina etmemek, dedikodu etmemek, eliyle koymadığını almamak, gözüyle görmediğini dememek, kimseyi incitmek vb.” hususları muhtevî öğütlerle konu devam ettirilmektedir. Bu tür öğütlerin Musâhiblik erkânının uygulandığı geleneksel yapılarda dile getirilen hususlarla uyduğu görülmektedir. Ancak devamında ‘musahiplik erkânında talip olana verilen benzer öğütlere Ömer Uluçay’ın eserinden alıntıyla devam ederken konu bütünlüğünde musâhib ve tâlib kavramlarının zihinlerde karışıklığa neden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kitapların her ikisindeki metinler, Musâhibliğin sadece tâlibler arasında kurulan bir kardeşlik andlaşması olduğu yönünde bir kanaatin oluşmasına sebep olmaktadır. Halbuki gelenekte sadece tâlibler değil; dede soylu kişilerin de musâhib kardeş tuttıkları bilinmektedir.

Konunun Pir Sultan Abdal’dan bir deyişle bitirilmesi gelenek açısından uygun olmuştur. Kitapta deyişte geçen bazı kelimelerin açıklamalarının verilmesi de yerinde olmuştur.

Sonuç

Alevî nitelemeli geleneğe mensup kimi ocak ve gruplarda var olan Musâhiblik, farklı anlayış ve uygulamalar olmakla birlikte yaygın kabule göre, kan bağı taşımayan evli iki ailenin dünya ve ahiret kardeşliğini ifade eden sosyal yardımlaşma ve dayanışma merkezli kurumsal bir yapıdır. Musâhibliğin, Anadolu’da toplumsal yardımlaşma ve dayanışma fonksiyonu icrâ eden Yaren, Barana, Delikanlı Teşkilatı gibi pek çok oluşumda görülen anlayış ve ilkelerin, Alevî nitelemeli ocak ve grupların sosyal ve dîni hayatına göre hal almış bir şekli olduğu anlaşılmaktadır. Alevî nitelemeli ocak ve grupların sosyal ve dîni hayatının ise bir nevi boy, soy, aşiret sistemi ve kırsal hayat şartlarına uyarlanmış bir tasavvuf ve tarikat hayatı kalıplarında şekillendiği görülmektedir.

Alevî geleneğe mensup ocak ve gruplarda hakim olan boy-soy-aşiret sistemine dayalı sosyal yapı, bu sosyal yapıya uyarlanmış bir tasavvuf ve tarikat hayatı ve kırsal şartlarda bu iki ana karakterin şekillendirdiği kapalı bir toplum olgusu, modernite, sekülerleşme, sanayileşme, şehirleşme, uzmanlık alanlarının belirginleşmesi, göç vb. etkenlere bağlı olarak köklü bir değişikliğe uğramıştır. Bunun sonucunda Musâhiblik başta olmak üzere Dedelik ve Düşkünlük gibi geleneksel olgu içerisinde anlam bulan ve şekillenen anlayış ve kurumsal yapılar kökten sarsılmış ve geçmişte Alevî geleneğe mensup toplulukların disiplinli yapısını korumada ve toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlamada önemli roller üstlenmiş olan bu kurumlar, günümüzde işlevini yitirmiş ve unutulmaya yüz tutmuştur.

Gelişmelere bağlı olarak günümüzde Musâhiblik, gerek şehirde gerek köy ve kasabalarda ideal anlamıyla yaşatılamamaktadır. Musâhiblik köy ve kasabalarda hatta ocak merkezlerinde dahi iç işleyişteki aksaklıklar dolayısıyla uygulamadan kalkmaya başlamıştır. Geleneksel anlamda kırsal alanda ve ocak sisteminde şekillenen ve şehirleşmeyle birlikte büyük şehirlerde hemen hemen pratiği kaybolan Musâhibliğin, özellikle şehir ortamında ve geleneksel kalıplar dışında inşa edilip edilemeyeceği ve bunun gerek şehirlerde gerek kırsalda keyfiyetinin nasıl şekilleneceği merak konusu olmaya devam etmektedir.

Dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmelere bağlı olarak gerek kırsaldaki ocak ve gruplarda gerek şehirleşmeyle şekillenen gruplarda işlevini yitirmiş bulunan Musâhiblik kurumunun, yine yaşanan gelişmeler paralelinde 2010'lu yıllardan itibaren DKAB derslerinde 7. ve 12. sınıf ünitelerinde müfredata eklendiği görülmektedir.

Gelenek içerisinde dahi farklı farklı anlayış ve uygulamaların olduğu bir konunun müfredatta yer alıp-almaması hususunun, öğrencilerin -özellikle 7. sınıf - zihinsel gelişimleri ve dinî anlayış farklılıklarını kavrayış düzey ve imkanları göz önünde bulundurularak Bakanlığımızın yetkili birim ve kurulları ile alan uzmanlarınca değerlendirilmesi gerektiğinde şüphe yoktur.

Müfredatta Musâhiblik konusunun ele alınışına gelince Musâhiblik, öncelikle başta Babağan Bektâşileri ve Çelebi Bektâşilerin pek çoğu olmak üzere şu anda Alevî olarak isimlendirilen ocak ve grupların hepsinde var olmayan bir kurumsal yapı olmasına rağmen, müfredatta bütün Alevî nitelemeli ocak ve gruplarda varmış gibi bir algıya neden olacak tarzda işlendiği görülmektedir.

Musâhiblik bölgeden bölgeye ya da ocaktan ocağa farklı isimlendirilmesine rağmen, bu kurumsal yapının müfredatta tek isimle ve bütün gruplarda aynı keyfiyetle var olduğu şeklinde sunulduğu dikkat çekmektedir.

Alevî nitelemeli ocak ve gruplar arasında Musâhibliğin nasip alma, tarikata giriş (ikrâr) ya da ikrâr vermiş (tarikata girmiş) kişiler arasında ayrıca kardeşlik ahdi yapımları şeklinde farklı şekillerde anlamlandırılıp uygulandığı bilinmektedir. Bu “yol bir sürekin bin bir” anlayışının hakim olduğu gelenek açısından anlaşılır bir durumdur. Ancak bunun kamuoyunda yeterince kavrandığını söylemek zordur.

Bu zorluğun doğal olarak kaleme alınan kitaplara da yansıdığı göze çarpmaktadır. Musâhiblik özelinde görüldüğü üzere, özel uzmanlık alanı gerektiren ve hassasiyet içeren konuların, ders kitaplarında -usulüne uygun da olsa- alıntı yoluyla metne

dönüŖebildikleri bir vakiadır. Uzmanlık ve hassasiyet gerektiren konuların ders kitabında yazımı ve yazarların yetkinliğiyle alakalı bir durumun ayrı bir tartiŖma konusu olduğu görölmektedir. Bu noktada daha çok özel hassasiyet gerektiren konuların yazımında alan uzmanlığına yeterince yer verilip-veril(e)mediği ya da sistemin buna ne kadar uygun olduğu hususu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca müfredatlarda yer alan ve birbirinden farklı disiplin alanlarına hitap edebilen ünitelerin, konulara göre özel alan uzmanlıkları bulunmayan yazarlar tarafından yazılabilmek ihtimali bahsi diğer bir konu olarak önümüzde durmaktadır. İŖaret edilen bu hususlarla beraber neticede Alevi gelenekte farklı anlamlandırmalar, delillendirmeler ve uygulamaların olduğu bir konunun kitaplarda, bu farklılıkları görmezden gelircesine, bütün ocak ve gruplarda aynı Ŗekliyle var olan bir olguymuŖ algısına neden olacak tarzda iŖlendiđi oldukça dikkat çekmektedir.

Bahse konu olan ders kitaplarının, sınırları “*Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*” ve “*öğretim programları/müfredatları*” tarafından çizilen ve bu çerçevede kaleme alınan metinler oldukları açıktır. Musâhiblik konusunun müfredatın dayandığı mevzuat metinlerinde yer alış Ŗekline bakıldığında, (galat-ı meŖhur haliyle) Alevi-BektâŖi olarak nitelenen gelenek ya da ocak ve grupları homojen bir yapı olarak görme ve yansıtma eğilimi gözlemlenmektedir. Alevi gelenek hakkında gerek mevzuat gerek müfredatta yer alan diğer konularda da bu eğilim ve yansıtma açıkça görölmektedir. Bunun ocak farklılıklarının yanı sıra ocak ve gruplardaki tasavvufi ekol mensubiyeti ve silsile farklılıklarının pratiğe yansımalarının bir ifadesi olarak dile getirilen “yol bir, sürekin bin bir” esasına dayalı bir gelenek açısından doğru olmadığı açıktır.

Alevi gelenekte farklı uygulamaların olduğu bir konunun, mevzuat metinleri ve müfredatta geleneğe aykırı bir Ŗekilde farklı tonları ve tarzları yok sayarak anlatılması hususunun, hem bilimsel hem pedagojik hem de sosyal yönü dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Musâhiblik konusu hakkında çalışmamızda çizilen çerçeve, müfredatta yer alan Alevi geleneğe ait kavram ve konulara, “Tasavvuf düşüncesi ve hayatı” konularının içinde yer verilmesinin isabetli olduğunu teyit etmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, Eren. “Kültürel Bellek Aktarımında Sosyal Örgütlenme ve Kontrol Mekanizması İlişkisi: Musahiplik Kurumu Örneği”. *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi* 18 (2018): 295-318.

Aksüt, Hamza. *Aleviler Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 2009.

Aktaş, Ali. “Kent Ortamında Alevilerin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve İnanç Ritüellerini Uygulama Sıklıklarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”. *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*. 449-484. Ankara: 1999.

Albayrak, Ali. “Alevi-Bektaşî Ritüelleri ve Temel Kurumlarından Hareketle Sosyal Bütünleşme”. *Sûfî Araştırmaları* 7/12 (2015): 21 - 36.

Alperen, Abdullah. “Alevî(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler”. *Dem Dergi* 2/6 (2009): 76-82.

Ayaz, Berna. “Balıkesir Çepni ve Tahtacılarında Musahiplik Geleneğinin Toplum Yaşamındaki İşlevi”. *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 5 (2013): 103-114.

Bal, Hüseyin. *Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*. İstanbul: Ant Yayınları, 1997.

Bal, Hüseyin. *Sosyolojik Açıdan Alevi-Sünnî Farklaşması ve Bütünleşmesi*. İstanbul: Ant Yayınları, 1997.

Başdemir, Hasan Yücel. “Din Dersleri ve Aleviliğin Aktarılması”. *Liberal Düşünce* 16/63 (2011): 59-72.

Bayrı, Hakan. *Türkiye’de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik (1980 Sonrası Döneme Sosyo-Politik Bir Bakış)*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008.

Birdoğan, Nejat. *Anadolu ve Balkanlar’da Alevi Yerleşmesi Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları*. İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995.

Bozkurt, Nizam. *Kur’an’da Alevî Erkânı Erkânname 100 Konu-100 Değiş-100 Ayet*. Ankara: 2008.

Bozkuş, Metin. “Alevî Yurttaşlara Yönelik Dinî Hizmetlerin İcrası Bağlamında Bir Teklif Denemesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2006): 1-12.

Bulut, H. İbrahim – Çetin, Murat. “Gölyaka Alevilerinin Dini İnanç Ve Yaşantıları”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*. www.mezhep.org. 3/2 (2010): 165-206.

Bulut, H. İbrahim. “Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma Ve Kardeşlik Kurumu Olarak “Musahiplik”. *Kutlu Doğum Haftası “Hz.*

Peygamber Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku” Sempozyumu. 450-466. Ankara: 2013.

Buyruk. Haz. Sefer Aytekin. Ankara: Emek Basım-Yayımevi, 1958.

Buyruk. Haz. Fuat Bozkurt. İstanbul: 1982.

Cengiz, Recep. *Çamiçi Beldesinde Dini Hayat; Alevilik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2000.

Çağatay, Neşet. *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik.* Ankara: AÜİF Yayınları, 1974.

Dedekargınoğlu, Hüseyin. “Dede Garkın Ocağı’nda Musahiplik Uygulaması Örneği”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 78 (2016): 91-112.

Dressler, Markus. *Türk Aleviliğinin İnşası: Oryantalizm, Tarihçilik, Milliyetçilik ve Din Yazımı.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Düzgün, Dilaver. “Divanü Lügati’t-Türk’te Sosyal Normları Karşılayan Kavramlar”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 35 (2007): 201-215.

Er, Piri. *Direnen Kültür Anadolu Aleviliği.* İstanbul: Detay Yayınları, 2006.

Er, Tülay. *Simav İlçesi ve Çevresi Yaren Teşkilatı.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Ersal, Mehmet. “Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik”, *Turkish Studies* 6/1 (2011): 1087-1110.

Ersal, Mehmet. *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi –Çubuk Havzası Örneği.* Ankara: Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2016.

Gökyay, Orhan Şaik. *Dede Korkut Hikâyeleri.* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuf’tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri.* İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri, 1977.

Güngör, Özcan. *Ârâf’taki Kimlik: Alevilik/Bektâşilik.* Ankara: Akasya Kitap, 2007.

<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=319>.

Erişim: 02.06.2020.

<http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>.

02.06.2020.

Erişim:

Irmak, Yılmaz - Hamarat, Handan. "Bingöl Aleviliğinde Dedelik Musahiplik Düşkünlük ve Cem". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2018): 211-232.

İmam Cafer-i Sadık Buyruğu. Haz. Adil Ali Atalay. İstanbul: Can Yayınları, 1998.

İnalcık, Halil. "Osmanlı Devletinin Kuruluş Problemi". *Doğu Batı* 7 (1999): 9-22.

İnan, Abdülkadir. "Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant". *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 6/4 (1948): 279-290.

İpek, Yasin. "Tahtacılar da Alevi Terminolojisinden Kimi Örnekler", *Alevilik*. Haz. İsmail Engin, Havva Engin. 43-51. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.

İpşirli, Mehmet. "Musâhib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 230. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Kaşgarlı, Mahmud. *Divanü Lûgati't-Türk*. 4 cilt. Haz. Besim Atalay. Ankara: TDK Yayınları, 1986.

Kaya, Haydar. *Musâhiblik*. İstanbul: Engin Yayıncılık, 1989.

Kaygusuz, İsmail. *Aleviliğin Toplumsallaştırılmış Tapınç Kurumlarından Musahiplik*. İstanbul: Alev Yayınları, 1991.

Keremî, Hasan Saîd. *el-Hâdî ilâ Lûgati'l-'Arab (I-IV)*. Beyrut: Dâr-u Lübnân, 1992.

Keskin, Yahya Mustafa. *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği Elazığ Sünköy Örneği*. Ankara: İlahiyât Yayınları, 2004.

Keskin, Yahya Mustafa. *Kentleşme Sürecinde Alevilik Gelenek ve Modernizm Arasında Gelgitler –Elazığ Örneği*. İstanbul: Kıvılcım Ajans, 2009.

Korkmaz, Esat. *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları, 1994.

Kur'ân-ı Kerîm Meali. Çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009).

Kutlu, Sönmez. "Aleviliğin Dinî Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi". *İslâmiyât* 7/3 (2003): 31-54.

Kutlu, Sönmez. *Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları*. Ankara: Fecr Yayınları, 2008.

Kutlu, Sönmez. "Farklı İnanç Grupları ve Din Eğitimi". Kişisel Sönmez Kutlu. Erişim 01 Haziran 2020. <http://www.sonmezkutlu.net/?Syf=26&Syz=6026&/Farkl%C4%B1-%C4%B0nan%C3%A7-Gruplar%C4%B1-ve-Din-E%C4%9Fitimi>.

Macit, Sadullah. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*. İstanbul: FCM Yayıncılık, 2019.

Melikoff, İrene. *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. Trc. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yayınları, 1994.

Okan, Murat. *Türkiye’de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

Onat, Hasan. “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”. *İslâmiyât* 7/3 (2003): 111-126.

Onat, Hasan. “Açılım Arayışları Gölgesinde Alevilik-Bektaşilik ve Kimlik Tartışmaları”, *Dinî Araştırmalar* 12/33 (2009): 37-46.

Onat, Hasan. “Kimlik Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik-Bektaşilikle İlgili Kimlik Tartışmaları Üzerine”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 1 (2009): 18-31.

Özdemir, Emrah. “Geleneksel Alevilikte Musahiplik ve Musahip Erkânı Samsun İli Havza ve Lâdik İlçeleri Örneği”. *Hitit Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*. 2/ 731-751. Çorum: 2011.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 cilt. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.

Rençber, Fevzi. “Niyazi Arslan Dede ile Adıyaman’da Alevilik Üzerine”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 5/3 (2013): 547-569.

Rençber, Fevzi. “Adıyaman Yöresi Alevî Ocakları”. *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2013): 159-170.

Rençber, Fevzi. *Hakk Muhammed Ali Aşkı, Adıyaman Alevileri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.

Sarıkaya, M. Saffet. *Anadolu Aleviliğinin Tarihî Arka Planı (XI-XIII. Yüzyıl)*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.

Sarıkaya, M. Saffet. “Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynaklarından Fütüvvetnameler”. *Anadolu’da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*. Edit. Halil İbrahim Bulut. 367-377. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.

Sarıkaya, M. Saffet. “Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnameler”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi* 4 (2012): 35-66.

Sarıkaya, M. Saffet. “Alevilik-Bektaşiliğin Tasavvufi Boyutu Üzerine”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 82 (2017): 9-23.

Selçuk, Ali. *Tahtacılar*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2004.

Sinanoğlu, A. Faruk. *Türk Kültüründe Alevi-Bektaşî Olgusu (Malatya Örneği)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

Soyyer, Yılmaz. *Sosyolojik Açıdan Alevî Bektaşî Geleneği*. İstanbul: Seyran, 1996.

Subaşı, Necdet. "Türk Modernleşmesi ve Aleviler". *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*. Edit. Ocak, Ahmet Yaşar. 110-121. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.

Subaşı, Necdet. *Alevilik Çalıştayları Nihai Raporu*. Ankara: 2010.

Şahhüseyinoğlu, H. Nedim. *Alevî Örgütlerinin Tarihsel Süreci*. Ankara: İtalik Yayınları, 2001.

Şimşek, Eyup – Güngör, Özcan. "Alevî Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşîlik". *Turkish Studies* 8/3 (2013): 539-565.

Taşgın, Ahmet. *Türkmen Aleviler –Diyarbakır Örneği-*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2006.

Taşkaya, Serderhan Musa. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşîlik". 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*. Edit. Filiz Kılıç – Tuncay Bülbül. 2 cilt. 1/475-498. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, 2007.

Teber, Ömer Faruk. *Bektâşî Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar*. Ankara: Aktif Yayınları, 2008.

Teber, Ömer Faruk. "Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dini - Siyasi Tanımlamalar". *Anadolu'da Aleviliğinin Dünü ve Bugünü*. Edit. Halil İbrahim Bulut. 69-80. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.

Togan, A. Zeki Velidî. *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1972.

Tur, Seyit Derviş. *Erkânname, Aleviliğın İslâm'da Yeri ve Alevî Erkânları*. İstanbul: Can Yayınları, 2002.

Turan, İbrahim. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Aleviliğın Öğretimi ile İlgili Yeterlik Algıları", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/2 (2017): 879-902.

Türkel, Rifat. "Sofça Örneğinde Kalburcu Şeyhi Pîr Ahmed Efendi ve Alevilik Anlayışı". *İnsan ve Toplum Dergisi* 6/1 (2016): 47-70.

Uğurlu, Ahmet. *Alevilikde Cem ve Musâhiblik*. İstanbul: Ufuk Matbaası, 1991.

Üçer, Cenkü. *Alevîlikte Musâhiblik*. 2. Baskı. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.

Üçer, Cenkü. "Alevî Nitelemeli Gelenek ya da Ocak ve Gruplar Hakkında Yapılacak Çalışmalarda Ocak Sisteminin Dikkate Alınmasının Önemi". *e-makâlât* 12/2 (2019): 353-402.

Üçer, Cenkü. "Musâhiblik Kurumu Üzerinden Alevî Ocaklar ve Gruplar Hakkında Bazı Değerlendirmeler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 93 (2020): 11-35.

Üçer, Cenkü. *Anadolu'da Alevî Ocakları ve Grupları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020.

Yalçınkaya, Ayhan. *Alevîlikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1996.

Yaman, Ali. *Alevîlikte Dedeler Ocakları*. İstanbul: Ufuk Matbaacılık, 1998.

Yaman, Ali. "Alevîlerde Dedelik ve Dede Ocakları". *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*. Edit. Ahmet Yaşar Ocak. 178-202. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.

Yaman, Mehmet. *Alevîlik İnanç-Edeb-Erkân*. İstanbul: Ufuk Reklamcılık ve Matbaacılık, 2001.

Yıldırım, Rıza. *Geleneksel Alevîlik İnanç, İbadetler, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*. İstanbul: İletişim, 2018.

Yıldız, Harun. "Alevî/Bektaşî Geleneğinde Musahiplik", *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevîlik Sempozyumu -I- Bildiriler-Müzakereler*. 123-132. SDÜ Üniversitesi Yayınları: Isparta, 2005.

Yıldız, Harun. "Alevî-Bektaşî Geleneğinde Musahiplik". *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*. Edit. Ahmet Yaşar Ocak. 397-413. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.

Yıldız, Harun. "Amasya Yöresinde Alevîlik: Ocak ve Yapılar", *Uluslararası Amasya Sempozyumu: Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat 2* (2017), 1527-1555.

Yılmaz, Feramuz - Doğan, H. İsmail - Özkan, Sümeyye - Öztürk, Yusuf. *Ortaöğretim Din Kültür ve Ahlak Bilgisi*. Ankara: Devlet Kitapları, 2018.

Yılmaz, Hüseyin. "Alevîlik-Sünnîlik Açısından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (2009): 189-209.

Zengin, Halise Kader. "Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Devletin Alevîlik Algısı (Karşılaştırmalı Bir Analiz)". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 12/47 (2013): 63-87.

Summary

This article deals with the subject of Musahiblik how it is handled in the curriculum of Religious Culture and Ethics Course. The institution of Musahiblik mentioned here is found in some “ocak”s (lodge) and groups named Alevi. However, it continues to exist with different interpretations and practices among these “ocak”s and groups. The Musahiblik that commonly indicates the brotherhood of the two married families in the worldly life and the Hereafter, expresses a traditional institutional structure involving social solidarity.

The Musahiblik institution that maintains influence in some “ocak”s and groups member of Alevi tradition has fed from the same sources with many formations that in different regions of Anatolia; for example, Yaren, Barana, Delikanlı Teşkilatı, Gezek, Muhabbet, Oda Teşkilatı, Sohbet, Sıra, Perde, Arfana etc. It is understood that the Musahiblik is a form according to their social and religious lives of the Alevi ocaks and groups that shaped according to system of tribe, lineage, clan and sufi order life.

The expression of “Alevî Tradition” in the article has expressed the conception shaped in the context of sufi life that the ‘ocak’s and groups that are called as Alevi have itself. The “ocak”s have mean the traditional structure which constitutes an ‘Ocak’ system that is the subject of the article and the “groups” have expressed the affiliation in the context of organization within the framework of different understandings arising from urbanization.

Today the tradition that is called as Alevi have a traditional structure which constitutes an ‘Ocak’ system. As known, among the members of the Alevi tradition, every Dede and Talib depend on the ‘ocak’.

All Alevi groups still have a formation constituted from *metbu/main* ocak and sub-ocaks connected to the main ocak in accordance with the system of main elite group and sub-groups affiliated with it. The ocak system has carried up to now. In this context, the word “Alevi” has been used in naming a higher body above several groups like Bektashis, Erdebil Sufiyan Süreği Talibleri (Kızılbaş), Tahtacı, Hubyars, Dede Garkınlı, Ağu İçens, Baba Mansurlus, Keçeci Babalı, Kureyşanlı, Sinemillis etc. As a matter of fact, the examples that are widespread in Anatolia such as; Ağuçan, Baba Mansur, Hacı Bektaş, Dede Garkın, Hasan Dede, Keçeci Baba, Hubyar, Şücaaddin Veli etc. make the matter clear.

According to data presented by the studies on this subject there are five main elite groups (ana ocaks) among Alevi namely *Hacı Bektâş Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Baba Mansur Ocağı,*

Avuçan/Ağuçan Ocağı ve Hasan Dede Ocağı and several sub-groups affiliated with them. It is suitable to give the main elite group of Hacı Bektaş and sub-groups connected to it as an example to better understand the structure of main body and affiliated sub-groups. Sultan Samit, Güvenç Abdal, Koçu Baba, Hüseyin Gazi, Seyit Cemal Sultan, Şeyh/Işık Çakır, Sarı İsmail and Kızıldeli (Seyit Ali Sultan) are the sub-groups that are affiliated with Hacı Bektaş.

All the Ocaks named Alevi have different chains of authorities (*silsilahs* or *shajaras*) and they were also affiliated with various Sufi orders. These differences are the main reason for the emergence of some differences about main elements among the members of the Alevi tradition. Depending on these differences, different understandings and practices have emerged in the acceptance of “Haq, Muhammad, Ali”, four doors and forty levels, manners and ceremonies/etiquettes, books about Alevi manners and ceremonies/etiquettes, ‘Cem’s’, ‘semah’s, mystical poems (deyiş) and musical ballads (nefes) recited during cems, social institutions such as ‘musahiblik’.

There are three different approaches in Alevi tradition about Musahiblik, for example, it is regarded as a “nasip alma” in Bektaşî groups; an entrance to the “tarikat” in some “Ocak”s; the brotherhood of the two married families that entered the “Tarikat” before in the other “ocak”s. This is due to the phenomenon of different understandings. Because all the Ocaks named Alevi have different chains of authorities (*silsilahs* or *shajaras*) and they were also affiliated with various Sufi orders.

However, the radical changes experienced due to modernity, secularization, industrialization, urbanization, specialization, migration etc. have radically shaken the social corporate structures like Dedelik, Düşkünlük and Musahiblik etc. The transition period experienced in Turkey and the institutionalization efforts of Alevi groups in the cities will determine and clarify how to continue the traditional institutions or whether it will continue or not. Today, as a result of modernization and urbanization etc. seen in the world and our country, the institutions like the Musahiblik started to lose its function and to be forgotten.

Depending on developments in the world and our country, some issues deemed important for the Alevi tradition started to take place in the curriculum of Religious Culture and Ethics Course since 2005. One of these issues is the Musahiblik. It is observed that the subject of Musahiblik is processed in 7th grades in the primary education and 12th grades in the secondary education today.

It stands out in the curriculum that the musahiblik is processed in a manner that causes a perception as if it existed in all the Alevi “ocak”s and groups. It is also seen that the Musahiblik is presented as a single name and as if it existed with the same interpretations and practices among all these “ocak”s and groups.